

5/2016

47. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 153. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 102. vuosikerta

Kasvatus

Tämän teemanumeron toimittivat

Jyri Lindén – Johanna Annala

Pääkirjoitus

Jyri Lindén – Johanna Annala 403 Yhteisöt korkeakoulutuksessa –
hyödyntämätön voimavara

Artikkeleita

Annina Kipponen – Johanna Annala 406 Opintoihin kiinnittyminen opiskelijan
elämismaailmassa

Anne Nevgi – Vesa Korhonen 419 Pedagoginen johtaminen yliopiston
keskijohdon johtamistyössä

Katsauksia

Sanna Uotinen – Heli Tyrväinen 434 Opiskelijan ja opettajan vuorovaikutus
– Leena Valkonen korkeakoulujen verkko-opetuksessa

Katja Kuusisto – Kirsi Günther 447 Formatiivinen arviointi korkeakoulujen
– Virpi Liukkonen verkko-opetuksessa – systemaattinen
katsaus

Lyhyempiä kirjoituksia

- Suvi Pitkänen – Vesa Korhonen 464 Kohti digitalisoituvaa yliopistoa –
– Jorma Vainionpää Tarkastelussa yliopisto-opettajien
pedagogisen digitaalisen osaamisen
kehittäminen opetusyhteisössä

Kolumni

- Juha Himanka 471 Hyvän hengen resepti

Puheenvuoroja

- Mikko Kanninen – Anssi Männistö 473 Aktiivinen kansalaisuus journalismin ja
teatterin yhdistetyn yliopisto-opetuksen
keskiössä
- Matti Rautiainen – Tiina Nikkola 478 Suhtaudummeko yliopistokoulutuksen
– Jarmo Lyhty – Minni Matikainen pedagogiseen kehittämiseen riittävän
vakavasti?
- Kirsi Günther – Katja Kuusisto 482 Koulutustehtävä niukkenevan yliopisto-
talouden puristuksissa

Ajankohtaista • Tapahtumia

- Anna-Maija Tuuliainen 486 Janne Varjo Kasvatuksen päätoimittajaksi

---

Kirja-arviointeja

- Mervi Jehkonen 487 Roskilden malli – yli neljä vuosikymmentä
erilaista yliopistopedagogiikkaa
- Tiina Soini 490 Asiantuntevaa opastusta korkeakoulu-
opetukseen

English Summaries

495

Kirjoittajat

497

Luetteloita

500

Yhteisöt korkeakoulutuksessa – hyödyntämätön voimavara

Tämän teemanumeron suunnittelun taustalla oli ihmettely siitä, miksi opetuksen ja tutkimuksen työkulttuurit poikkeavat korkea-asteella niin paljon toisistaan. Monilla tieteenaloilla tutkimuksessa ja julkaisutoiminnassa suositaan yhteisöllistä ryhmätyöskentelyä, jossa eri-ikäiset ja eri uravaiheissa olevat kokoontuvat yhteisen projektin äärelle, mutta opetuksessa ja sen kehittämisessä vallitsee edelleen pitkälti yksin tekemisen kulttuuri. Toisaalta tieteenalojen ja instituutioiden välillä voi olla suuriakin eroja. Esimerkiksi kasvatustieteissä tutkimustyön kulttuuri on vasta vähitellen muuttumassa yksilötutkijoiden perinteestä tutkimusryhmämuotoiseksi toiminnaksi. Joissain ammattikorkeakoulujen ohjelmissa opetustyö puolestaan saattaa olla hyvinkin yhteisöllistä, mutta tutkimus liitetään yksilön henkilökohtaiseen kiinnostukseen.

Vaikka tutkimus ja opetus ovat sekä yliopistojen että ammattikorkeakoulujen tehtäviä, ne näyttäytyvät molemmissa erillisinä työn osa-alueina. Tutkimuksen ja opetuksen välistä kuulua syventävät niiden erilaiset rahoitusperusteet, johtamis- ja suunnitteluprosessit sekä työprosessien kontrolli ja hallinnointi. Opetuksen tarkasteleminen erillisenä työn osa-alueena myös lukitsee opiskelijat ja opettajat varsin tehokkaasti perinteisiin rooleihin ja toimintakäytäntöihin, mikä estää instituutiota käyttämästä tutkimusyhteisöjä ja niiden pedagogista potentiaalia akateemisten asiantuntijoiden kasvattamisessa.

Korkeakouluja kehoitetaan vahvaan vuorovaikutukseen yhteiskunnan kanssa. Vuorovaikutus ei kuitenkaan mahdollistu ilman yhteistyövalmiuksia. Vaikka tiimityövalmiuksia pidetään keskeisenä osaamistavoitteena, ei korkeakoulutus itsessään näyttäydy erityisen yhteisöllisenä tai kulttuurisesti tällaista osaamista tukevana. Opetukseen liittyvät haasteet ja kehittämisodotukset koetaan helposti yksilöön kohdistuvina vaatimuksina, vaikka niissä useimmiten on kyse opetussuunnitelmatyössä asetetuista pedagogisista periaatteista tai työn hallinnollisista reunaehdoista. Jäykkä ja pirstaloitunut kurssirakenne vahvistaa edelleen käsitystä pedagogiikasta joukkojen hallintana, vaikka tiedon synnyttämisessä ja soveltamisessa pitäisi ennemmin olla kysymys yhteisöjen vapauttamisesta.

Herääkin kysymys, miksi korkeakoulutuksen opetus- ja oppimiskulttuuri eivät eroa merkittävästi muiden koulutusasteiden vastaavista kulttuureista, vaikka niitä eivät ohjaakaan valtakunnallisesti säädetty opetussuunnitelman perusteet tai ylioppilastutkinnon kaltainen standardoitu opiskelija-arviointi. Näiden sijasta käytäntöjä ja uusia ajattelutapoja näyttävät rajoittavan kontrolli- ja hallintamekanismit, joissa opetusta tarkastellaan kontaktitunneittain mitattavana yksilötyönä. Opetusta ja sen suunnittelua ohjaavat lisäksi erilaisin indikaattorein perustellut osaamismäärittelyt ja laatumittarit, vaikka näiden yhteys opiskelijoiden ja opettajien kiinnittymiseen ja opintojen laatuun on tutkimustenkin mukaan kohtalaisen heikko. Samaan ai-

kaan on lisääntynyt myös puhe opiskelijoista yksilöinä, joiden henkilökohtaiset intressit olisi huomioitava entistä paremmin.

Kansalliset ja kansainväliset korkeakoulutuksen laatutrendit näyttäisivät osoittavan kaksi suuntaa, joita opetuksen kehittämisessä on lähdetty seuraamaan. Ensimmäinen näistä on ajatus, jonka mukaan laadukkaan opetuksen ja oppimisen taustalla on opiskelijan itsenäinen mahdollisuus valita tarjottavien kurssien joukosta hänelle itselleen sopivimmat ja koostaa näin yksilöllistä osaamista tuottava opintopolku. Tutkijat kuvaavat tämän käsityksen mukaista opetussuunnitelmaa "buffet-pöytänä", jonka perustana on käsitys koulutuksesta hyödykkeenä ja opiskelijasta tämän hyödykkeen kuluttajana. Oma osansa buffet-ajattelutavasta kuuluu myös konstruktivismille. Konstruktivismi opetuksen suurena kertomuksena on jo pidemmän aikaa vakuutellut opettajille, että jokaisen opiskelijan tapa rakentaa tietoa on yksilöllinen, jolloin myös hänen koulutuksellisten valintojensa pitäisi olla yksilöllisiä. Opettajan ja instituution rooliksi tarjotaan fasilitaattoria, joka järjestää opiskelijalle mahdollisimman kattavan opintovalikoiman.

Yliopistoyhteisön näkökulmasta ajattelutavan ongelmana on, että suuri määrä erillisiä kursseja vaatii paljon pieniin osiin pilkottuja ja tuntimäärin mitattavia opetusresursseja. Opettajan on vastattava useiden erillisten kurssien suunnittelusta, vaikka hän ei tiedä, millaisina nämä lopulta toteutuvat. Samalla opiskelijalla on kädet täynnä työtä selvitellessään erilaisten ohjausjärjestelmien avulla tulevaisuutensa kannalta mielekkäitä ja järkeviä opintopolkuja tai vaikkapa gradulleen aihetta, jolloin opiskeluyhteisön todellinen potentiaali jää usein hyödyntämättä.

Toinen korkeakoulutuksen laatuajatteluun sisältyvistä oletuksista näyttää olevan vankkumaton usko osaamisperustaisuuteen ja osaamistavoitteisiin. Osaamisen moninaiset, usein problematisoimattomat tulkinnat muodostavatkin ison osan korkeakoulutuspuheesta. Opetussuunnitelma-ajattelussa osaaminen nähdään usein kapea-alaisesti yksilön osaamisena, jota täytetään tietosisällöillä ja taitopaloilla. Koulutuksen aikana osaamisen karttumista tarkastellaan ja arvioidaan sen perusteella, miten hyvin yksilön katsotaan saavuttaneen ennalta asetetut ja usein melko tarkkarajaiset osaamistavoitteet. Osaamistavoitteiden tärkeyttä perustellaan usein niiden ajankohtaisuudella ja työelämävastaavuudella, joten niitä määritellään ja rajataan vastaamaan ajankohtaisia ammattispesifejä tarpeita. Tällöin tavoitteiden taustalla oleva opiskelijan suhde tieteenalakohtaiseen tietoon jää helposti taka-alalle, ja koulutusta kohdennetaan yhä suoremmin rajattujen työelämästä nousevien ongelmien ratkaisemiseen.

Lisäksi viime vuosina on korostettu yhä enemmän osaamisen hankkimista "mistä vain", esimerkiksi opinnollistamalla työkokemusta. Tällöin on tärkeä pysähtyä pohtimaan sitä, mikä on korkeakoulutuksen, erityisesti tieteesen ja tutkimukseen nojautuvan yliopistokoulutuksen, rooli ja tehtävä yhteiskunnassa. Korkeimman opetuksen piirissä syntyvä tieto ja tietäminen ovat luonteeltaan erityisiä. Kyse on asteittain, mutta ei lineaarisesti, syvenevästä ymmärryksestä ja laajenevasta teoreettisesta osaamisesta, joka kehittyy oppialan historian, tutkimuksen kulttuurin ja ennen kaikkea akateemisen yhteisön jäsenten vuorovaikutuksessa. Korkeakoulutus tarjoaa pääsyn tieteelliseen tietoon, joka mahdollistaa uuden tiedon synnyttämisen ja itsenäisen ajattelun. Jos kapeasti määritelty osaaminen vastaa vain siihen, mille nyt on kysyntää, niin syvällinen tieteesestä nouseva osaaminen antaa välineitä osallistua, vaikuttaa yhteiskuntaan ja ratkaista tulevaisuuden haasteita yhteisön jäsenenä. Aiemmin tällaista osaamista oli kai tapana kutsua myös sivistykseksi.

Myös akateemisilla yhteisöillä on ollut merkittävä rooli koulutuksen tavoitteiden muotoilussa. Jos opiskelijat olisi mahdollista sitouttaa tavoitteiden asettamiseen, voitaisiin tulevaisuuden osaamista määritellä nykyistä moniäänisemmin ja laaja-alaisemmin. Osaaminen voisi tällöin olla myös jotain sellaista, jota työelämä tai opettajat eivät vielä osaa edes ennakoita. Kyse on akateemisen yhteisön yhteisestä potentiaalista, joka on todellakin enemmän kuin yksilöiden

osaamisen summa. Korkeakoulutuksen kulttuuri voisi aidosti lähestyä tutkimus- ja työelämäyhteisöjen työkulttuuria, jossa noviisit ja konkarit erilaisine osaamisineen rakentaisivat yhdessä sellaista uutta ja ennakoimatonta, jota korkeimmalta opetukselta odotetaan. Tämän edellytys on, että korkeakoulutuksen kehittämisessä ja opetussuunnitelmatyössä siirrytään yksilöiden osaamisen tarkastelusta yhteisöjen osaamiseen.

Opetuksen kehittämisessä on suunnattava katsetta opiskelijan osaamistavoitteista tutkija-opettajien yhteisöihin, mikä edellyttää työn painopisteen muutosta jäykistä kurssirajoista ja kontaktituntiperusteisesta opetusajattelusta kohti laajempia ja yhteisöllisiä vastuita opetuksessa ja tutkimuksessa. Miltä kuulostaisi, jos tutkimusryhmä vastaisi yhteisönä tietyn opintokokonaisuuden opettamisesta saattamalla opiskelijat yhteisten tutkimusongelmien ja niiden lähtökohtien äärelle? Entä jos opiskelijan valinnaisuus ja omien kiinnostuksen kohteiden seuraaminen olisikin mahdollista opintojakson sisällä? Tarjolla ei olisikaan buffet-pöytää, vaan selkeä ja yksinkertainen tietämiseen ja tutkimiseen perustuva opetussuunnitelma, jossa opettamisen ja ohjaamisen resurssit olisivat paremmin tasapainossa. Aiemmin hankitun osaamisen tunnistaminen tarkoittaisi asettautumista yhdellä kurssilla ekspertin ja toisella noviisin rooliin.

Sukupolvien välinen moniääninen ja tieteidenvälinen dialoginen kehittäminen tarjoaa korkeakoulutukselle yhteisöllisen omistajuuden mahdollisuuden. Yhteisöllisessä omistajuudessa korostuvat pedagoginen johtaminen ja korkeakouluyhteisössä jaettu näkemys opintoihin kiinnittymisen mekanismeista.

Jyri Lindén – Johanna Annala